

Söt, tyst och duktig

Skådespelaren och dramatikern Fia Adler Sandblad ger röst och kropp åt erfarenheterna hos det övergivna barn hon har inom sig.

Text: Lis Hellström Sveningsson | Bild: Ola Kjelbye | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 1 2015

OBS Jag är ett barnhemsbarn [spelas på Stockholms stadsteater t om 30 april!](#) Det börjar med ett brak. Göteborgs Symfoniker, Sveriges Nationalorkester, blåser på för fullt i ett mättat ackord. Skolbarnen i bänkarna rycker till, sorlet tystnar abrupt och ersätts av nyfiken koncentration.

Musiken är Sergej Prokofjevs Romeo och Julia, ett av de mer ödesmättade partierna. Som en stark kontrast framträder skådespelaren Fia Adler Sandblad i en ljuskägla. Ensam och skör, klädd i kjol och kofta, med det långa håret ordentligt flätat. Från ett podium vid sidan börjar hon berätta. Det är en historia om ett barnhemsbarn – hennes egen historia.

Hon föds av unga mamma Marianne, som inte kan ta hand om sitt barn utan lämnar lilla Fia på ett barnhem. En jättelik projektion visar de två i ett till synes lyckligt ögonblick, innan de skildes åt. Fotografiet är vad Fia har kvar av sin första mamma. Hon fick det den enda gången de möttes.

Från barnhemmet kommer Fia till en fosterfamilj, som sedan adopterar henne. Där finns också brodern Rainer, fyra år äldre och också fosterbarn, från Tyskland. Båda kämpar för att vara de barn adoptivmamman vill ha.

Mamman uppfattar dem som bråkiga, allt de gör blir fel. Det är ett liv fullt av förmaningar och rädsla. Hos Fia växer en gnagande känsla av att vara dubbelt övergiven och inte veta vem hon är.

Musiken blir en förlösande kraft. Hon får börja spela piano och där blir hon sedd och får kontakt med något som är hennes eget. I slutet av föreställningen spelar Fia Adler Sandblad

piano tillsammans med hela Göteborgs symfoniorkester. Det är en stark stund som känns långt ner i magen.

Söt, tyst och duktig heter skolkonserten. Förutom Prokofjev vävs lugnare partier med musik av Webern in i berättelsen. Dirigenten Christian Karlsen står för urvalet i samråd med Gunilla Johansson, som regisserat.

Konserten gavs i Göteborgs konserthus stora sal sju gånger under våren 2014, för nästan 5000 mellanstadiebarn och medföljande vuxna. Stämningen blev andäktig, varje gång. Och reaktionerna kom, inte bara som applåder utan även i form av ett 50-tal mejl och sms. Någon tyckte det var för tungt och svart, men de flesta menade att konserten skapade känslor och tankar, att den berörde på ett sätt så man kunde tala vidare om de stora och svåra frågorna.

Publiken fick se det drabbade barnet Men inte bara som offer, utan också som berättelsens hjältinna. Ett av de övergivna barn som finns överallt, ibland osynligt, men närvarande.

Det är just detta, att synliggöra dolda erfarenheter, som är drivkraften i Fia Adler Sandblads projekt. Hon är intresserad av berättelser från andra håll än de som vanligtvis hörs. I flera år har hon arbetat med barnhemstemat. Söt, tyst och duktig är ett av många uttryck.

Just nu spelar hon föreställningen Jag är ett barnhemsbarn som utgår från samma material, men sträcker sig längre över tid och riktar sig till en vuxen publik.

Genom att använda sina yrkeskunskaper och sitt skådespelar-jag hittade Fia verktygen för att närma sig sin egen tysta historia. Men ett viktigt steg på vägen var Vanvårdsutredningen. När hon deltog i den förstod hon att hon inte var ensam.

– Det var en skakande upplevelse, jag insåg att övergivna finns runt omkring. Men det är dåligt artikulerat, det talas väldigt lite om detta. Det är svårt att göra sig förstörd med de här erfarenheterna och dela dem. Ingenstans handlar det om dem.

– För mig var samtalet med utredningen en så fin upplevelse. Det var första gången någon sa: Nu får du berätta! Och jag berättade min historia. De ställde frågor och jag kände mig sedd, fick ett större sammanhang för min historia.

Fia växte upp med vetskapen om att hon var fosterbarn och senare adoptivbarn. Hon var bara några år gammal när hon i sandlådan fick höra av de andra barnen: "Din mamma är inte din riktiga mamma!" Adoptivmammans bekräftade.

Hon minns också tanter som kom hem och tog i hand och tittade på barnen.

– Jag kände mig bedömd. Men de pratade aldrig med oss.

Brodern Rainer hade kontakt med sin mor i Tyskland. Hon hade alkoholproblem, men ville inte släppa kontakten med sitt barn. Men för Fia fanns det ingen kontakt med den biologiska mamman. Inte förrän hon som ung vuxen en enda gång träffade henne. Då fick hon det foto som kommit att bli något av en livlina. På bilden ser man en ung mor med sitt lilla spädbarn i famnen.

– Bilden visar att det fanns kärlek där, en gång, säger Fia. Den kärleken har hon törstat efter hela livet.

– Det var en stor smärta att det inte fanns kärlek mellan min adoptivmamma och mig. Ändå kämpade vi, båda.

Hos adoptivpappan fanns däremot värme, men med tidens konventioner och rollfördelning hade han inte en chans. Barnen var kvinnans domän.

– I skolan var jag mobbad. Tills jag, när jag var runt tio år, insåg att jag var kul. Då kunde jag ta för mig.

Fia blev bra på att vara söt, tyst och duktig. Men inuti fanns det tysta hålrum och en brist på närhet som har satt djupa spår. De panikångestattacker som kom redan i 5-årsåldern ledde till lekterapi. Och andra terapier har följt genom åren. Fia Adler Sandblad har ändå klarat av skolan, yrkesutbildning och arbete. Redan som 18-åring hade hon jobb som journalist och med tiden hittade hon sin väg till teatern. Sedan mitten av 1980-talet har hon främst arbetat som skådespelare och driver sedan 1993 Adas musikaliska teater, med bas i en ateljé med

miniscen på Konstepidemin i Göteborg. Utåt sett är hon en lyckad och kapabel yrkeskvinna med en egen familj. Hon har alltid haft tillgång till sin empati och känslighet, samt en bra observationsförmåga.

– Men jag har ändå inte klarat av nära relationer. Jag hade svårt att avböja, säga stopp och sätta gränser. Att ha egna förslag och våga lita på mig själv var svårt. Jag har alltid ställt mig sist i kön. Och tror aldrig att jag ska få något. Det har jag arbetat hårt med. Jag har haft ett yttre liv som har funnits och ett inre som inte har funnits. Hela tiden gick jag omkring och bar något inom mig.

Denna tysta historia delar hon nu med sig av.

– Jag har kunskap om att vara barn som övergavs och jag vet hur konsten kan skapa delaktighet.

Det är alltså inte terapi som Fia Adler Sandblad sysslar med, utan professionellt teaterarbete. Hon kände att hon någon gång ville använda materialet från sitt eget liv.

– För att jag kan! Det är få av oss som kan prata om det. Många har blivit utsatta för grova övergrepp av sina vårdnadshavare. Jag hade det inte så, men jag blev pressad till det yttersta på andra sätt. Arbetet med föreställningarna har handlat om att återta mitt eget perspektiv, min egen röst. Jag hade ju tidigare försvarat mina föräldrar och spelat rollen som den där dottern.

Barnperspektivet är därför viktigt i föreställningarna, både konstnärligt och socialt. Fia är medveten om att hon lämnar ut de människor som funnits omkring henne. Idag är de biologiska och adoptivföräldrarna alla döda, men de finns med i berättelsen. Här gäller det att försvara barnet.

Idén att göra teater av erfarenheterna tog form under den tvååriga mastersutbildning som Fia gick vid Högskolan för scen och musik för ett par år sedan. Där fick hon möjlighet att fördjupa sig i det biografiska materialet samtidigt som hon undersökte sin praktik som skådespelare. De övriga mötte hennes projekt med stor respekt.

– Jag är så glad över studentgruppen, det var en väldigt tillåtande miljö, säger Fia.

Hon arbetade med vad hon kallar kroppens biografi. Bredde ut allt hon hade samlat ihop i arkiv och genom intervjuer och besök; dokument, fotografier, berättelser. Hon gjorde det till sitt genom att läsa och röra sig, arbeta med rösten och kroppen. "Minnet sitter i kroppen", citerar hon teatermannen Jerzy Grotowski i en artikel som hon har skrivit om arbetet. På golvet erövrade skådespelaren den verkliga innebörden av myndigheternas torra formulering:

"Barnet övergivet av sin mor. Omhändertaget av den sociala barnomsorgen. Inskriven på barnhem. Placerad i fosterhem. Adopterad."

I den sceniska bearbetningen har Fia haft sällskap av musikern och kompositören Jonas Franke-Blom. De har samarbetat i många år och han erbjöd sig att vara med. I Jag är ett barnhemsbarn svarar han inte bara för musiken utan är även skådespelare och bär tillsammans med Fia hela hennes historia. Det skapar dynamik på scenen och ger en teatral förhöjning som gör föreställningen både lättare att ta till sig och mer allmängiltig. Gunilla Johansson är regissör, även här. Innan spelet är slut får vi höra att Fia äntligen vågade sig in i nära relationer. Hon fann sin man. Och hon blev mamma. En bra mamma, säger Fia själv.

Hon är med i Riksförbundet Samhällets styvbarn och har stor glädje av de kontakter med andra övergivna barn som hon har fått där. Tre personer medverkar med sina röster i Jag är ett barnhemsbarn. Fia deltar också i referensgruppen för arbetet med och omkring Göteborgs stadsmuseums utställningar om barn och barnhem, Vidkärrs barnhem och Hitta hem – båda pågår till och med 23 augusti. Museiledningen tänkte direkt när hon föreslog ett samarbete. Hon och Jonas har också spelat föreställningen på museet, offentligt och som abonnerade föreställningar för bland annat socionomer.

Nu fortsätter de att spela på hemmascenen, Adas musikaliska

teater. Och gästspelar under våren även på Stadsteatern i Göteborg.

Överallt är reaktionerna desamma som bland barnen som såg Söt, tyst och duktig i Konserthuset. Andäktig koncentration medan det pågår och ett behov av att samtala efteråt. Många går fram till Fia och Jonas. Flera för att säga: Jag har också varit övergiven. Ibland bara uttryckt med en blick av samförstånd.

lis[at]sveningson.se

Läs vidare

<http://adasmusikaliskateater.se/>

<http://goteborgsstadsmuseum.se/>

<http://styvbarn.se/>

Vanvårdsutredningen, SOU 2011:61